

Д.В. Пугачова

молодий науковий співробітник

*Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН
України»*

**НОРВЕЗЬКЕ ЧЛЕНСТВО В НАТО: СТАНОВЛЕННЯ
ТА ЕВОЛЮЦІЯ
(КІНЕЦЬ 40-х рр. ХХ ст. – ПОЧАТОК ХХІ ст.)**

У статті розглядаються взаємовідносини між Королівством Норвегія і військово-політичним блоком НАТО від початку заснування організації дотепер. Особливо значення надається співробітництву між країною та блоком через військові операції НАТО, у яких брала участь Норвегія. У статті також розглядаються деякі моменти у відносинах між Норвегією і її північними сусідами Швецією та Фінляндією, а також Росією в галузі військового співробітництва, що лягає в площину її «особливого» статусу в Північноатлантичному альянсі.

Ключові слова: Норвегія, НАТО, військова операція, політика безпеки, міжнародне співробітництво.

Королівство Норвегія є однією з країн-засновниць найбільшої і наймогутнішої нині військово-політичної організації НАТО. Країна вже більше півстоліття неухильно дотримується основоположних принципів цієї організації, як у політичному, так і у військовому аспектах. Найцікавішим є останній, у ключі якого неодноразово лунали неоднозначні висловлювання про необхідність того чи іншого військового втручання НАТО, що викликало резонанс і в політичних колах Норвегії, що поширювалось у

подальшому на громадськість країни. Але всупереч усьому, повсякчас переважало переконання в правильності дій альянсу і Норвегії як члена цієї організації. Час від часу це питання актуалізується внаслідок військових місій або трансформаційних процесів, які відбуваються всередині блоку відповідно до нових глобалізаційних викликів сучасного світу.

Метою даної статті є висвітлення ключових моментів військового співробітництва Норвегії і НАТО з початку заснування альянсу і дотепер.

Кінець Другої світової війни ознаменувався створенням нової системи світоустрою, у якому Норвегія, початково, намагалася зайняти «нейтральну» позицію, триматись осторонь від міждержавних альянсів, але вже 1949 року країна вступила до новоствореної військово-політичної організації – НАТО. Вступити Норвегію до Північноатлантичного союзу змусила міжнародна ситуація, що склалася наприкінці 40-х років і характеризувалася початком «холодної війни» та наявністю потенційної загрози з боку Радянського Союзу (тоді, СРСР мала на Кольському півострові потужний стратегічний ядерний арсенал). Потрібно зазначити, що політичні кола Норвегії сподівались, що після війни альянс, який склався між союзниками в боротьбі з агресором, буде розвиватись і в мирний час, але стрімкий розвиток післявоєнних подій і різновекторність поглядів на подальший світоустрій між цими країнами призвів до відмови Норвегії від нейтралітету. Також орієнтація Норвегії на Захід і США була обумовлена її участю в економічній співпраці в межах «плану Маршалла», що відіграло не останню роль у приєднанні її до НАТО.

З 1949 року оборонна політика Норвегії стала тісно пов'язуватися з курсом НАТО. Одночасно, вона почала отримувати істотну допомогу на розвиток свого оборонного

відомства. У повоєнний період Норвегія утримувала велику, порівняно до чисельності її населення, армію – понад 300 тисяч військових. У 50-60-х роках країна співпрацювала з англійцями й американцями у сфері відновлення та модернізації норвезької армії, її авіації й флоту. Від 1951 до 1971 року Сполучені Штати Америки і Канада безкоштовно надали Норвегії озброєння та різноманітне військово-спорядження на суму в 7,6 мільярда норвезьких крон. Приблизно чверть військових витрат Норвегії покривалися за рахунок надання коштів від інших країн-учасниць альянсу (наприклад, для спорудження аеродромів, майданчиків для ракетних установок і складів боєприпасів Норвегія виділила лише 30% власних коштів). Нині уряд Норвегії неухильно виконує рішення керівництва НАТО про подальший розвиток національних збройних сил – їх оснащення новітніми зразками озброєння [1].

У збройних силах Норвегії служать за контрактом, але комплектуються вони на основі загального військового обов'язку (альтернативну службу, яка також наявна, обирають лише 4%). За рівнем військових витрат (у розрахунку на кожного громадянина) Норвегія посідає перше місце серед європейських країн-учасниць НАТО – 455 дол. США. У мирний час у норвезьких збройних силах несуть службу близько 25 тис. осіб, натомість, у воєнний час їх чисельність може перевищувати 300 тис. (причому, служать в армії й жінки нарівні з чоловіками).

З початком 90-х рр., Норвегія взяла курс на суттєве скорочення своїх збройних сил і асигнувань на військові потреби. Викликане це було розпадом СРСР (з яким Норвегія мала спільний сухопутний кордон, який десятиліттями сприймався як межа потенційної конфронтації). Керівництво країни вирішило, що загроза з північного сходу втратила свою гостроту. Армію поступово було скорочено від 13 до 6 бригад [2].

Але все ж, попри гарантії Заходу і участь Норвегії у військовому блоці, країна, як і її скандинавські сусідки – Данія та Швеція, – намагалась не провокувати Радянський Союз. Це підкріплювалося заявами норвезького уряду про відмову від створення іноземних військових баз, розміщення ракет середньої дальності, а також утримування атомної зброї в країні в мирний час, що не могло не заспокоювати її могутнього сусіда СРСР.

Незважаючи на відсутність іноземних баз та інші аспекти безпекової політики країни, на території Норвегії нині розміщені радіонавігаційні станції та інші об'єкти, що обслуговують американські атомні підводні човни й літаки НАТО. У країні регулярно проводяться маневри об'єднаних збройних сил блоку. Інфраструктура Норвегії якнайкраще підготовлена до прийому сил союзників у кризових ситуаціях і має величезні енергетичні запаси (наприклад, вона може забезпечити близько 30% потреб країн-членів НАТО енергетичною сировиною, якщо в цьому виникне потреба). Також у мирний час сили НАТО можуть використовувати 8 авіаційних баз і склади для важкого озброєння [1].

Про стратегічну значимість Норвегії для НАТО свідчить те, що в містечку Колсос під Осло перебував штаб Північного командування НАТО. Там розміщувались дев'ять складів американської важкої зброї, систематично проводилися навчання збройних сил НАТО. Пізніше штаб Північного командування офіційно закрили. Замість нього було створено штаб Об'єднаних сил НАТО в Північній Європі. Але за своїм рангом і значенням він набагато нижчий колишнього штабу в Колсосі і не підпорядковується Верховному Головнокомандуванню НАТО в Європі, а лише регіональному. Цей штаб розмістився в Ставангері, де також розмістився штаб оборони півдня Норвегії. Власне

військовому керівництву Норвегії передане управління силами оборонного альянсу на півночі Європи [2].

Норвегія відіграє активну роль в організації, зокрема, бере участь у відповідних миротворчих операціях. Керівництво країни вважає, що роль Норвегії в НАТО однозначно зростає в умовах розширення альянсу. Також країна виявляє зацікавленість у подальшому поглибленні взаємодії НАТО та Росії і, водночас, поступово нарощує свій військовий потенціал, оскільки традиційно перебуває на умовній стратегічній лінії «Захід-Схід». Забезпечення безпеки Норвегії націлене на збереження територіальної цілісності держави і на захист від зовнішніх загроз. Тому норвезький уряд ухвалив рішення про участь збройних сил країни в багатонаціональних операціях, які життєво важливі для національних інтересів цієї скандинавської країни. Оборонна стратегія передбачає превентивне застосування збройних сил за межами країни. У зв'язку з цим, норвезькі сили оборони є стратегічним інструментом забезпечення безпеки держави. Крім того, основоположним принципом забезпечення колективної безпеки країн-членів НАТО при нападі на будь-яку з них, є гарантія отримання підтримки від союзників з блоку. Норвегія також розглядає НАТО як важливий інструмент для підтримки трансатлантичного співробітництва в питаннях безпеки для забезпечення стабільності у світі в цілому і в північному регіоні, зокрема.

Норвегія як одна з країн-учасниць НАТО активно брала участь у військових операціях альянсу (Боснія, Косово, Афганістан, Лівія тощо). У контексті відповідних рішень НАТО країна впродовж тривалого часу виконувала свої зобов'язання в Боснії, де було близько 700 військовослужбовців. Норвезький парламент без будь-яких вагань схвалив пропозицію уряду щодо участі Норвегії у воєнних операціях НАТО на території Югославії [3, с.16].

Військовий норвезький контингент в Афганістані відомий під загальною назвою угруповання NORSOF, яке на початку 2000-х років займалося спостереженням і розвідкою, а також прямою участю в бойових діях. Разом з тим, Норвегія доклала значних зусиль для розгортання військової місії НАТО – ISAF у Кабулі 2001 р., розміщуючи там свої війська та авіацію. Участь у бойових діях в Афганістані дала групі норвезького спецназу значний досвід, тим більше, що вона зробила значний внесок під час низки спеціальних операцій, що проводилися коаліційними силами. Група виконувала завдання з оперативного контролю в інтересах командування міжнародних сил забезпечення безпеки (ISAF) [4].

Наприкінці 2000-х років зоною відповідальності норвезьких військових була північ Афганістану, провінції Фарйаб і Балх (в останній діяли спільно зі шведським контингентом), у яких спільно з німецьким військовим контингентом було проведено дві операції НАТО – «Narekate Yolo» 2007 р. (мета, якої полягала у звільненні регіону від присутності сил Талібану), та «Karez» 2008 р. (логічне продовження операції «Narekate Yolo» і як відповідь на перегрупування сил Талібану).

Норвезький контингент також брав участь у бойових діях у складі Provincial Reconstruction Team (PRT) та Operational Mentor and Liaison Team (OMLT).

Завдання PRT полягає у відновленні інфраструктури в районах, які постраждали від війни (будівництво і відновлення будинків, шкіл і лікарень, доставка гуманітарної допомоги, роблять щеплення дітям, ведуть переговори з місцевою владою, надають їм консультації щодо спірних питань тощо). До складу даного підрозділу входять військові офіцери, дипломати та інженери-будівельники [5, с. 116].

OMLT – це європейський аналог американської Military Transition Teams, (MiTTs), завдання якого полягає в консультації сил безпеки й армії Афганістану в галузі розвідки, зв'язку, вогневої підтримки, логістики та піхотної тактики. Норвегія має своїх спеціалістів у вищезазначених підрозділах НАТО і дислокуються вони в афганських провінціях Фарйаб і Балх [6].

Під час операцій НАТО в Афганістані Норвегія не обмежувалась лише військовим складником, а зробила значний гуманітарний внесок – він склав близько 750 мільйонів крон на рік.

Наступною значною подією для Норвегії стала військова операція в Лівії навесні 2011 року, під час якої країна відправила 6 багатофункціональних винищувачів F-16. Слід зазначити, що військова операція в Лівії викликала резонанс у світі і навіть ставилась під сумнів теза про те, що участь Норвегії в розв'язанні конфлікту повністю відповідала офіційно заявленим цілям. Тим не менш, скандинавські члени НАТО, Норвегія і Данія під час військового бомбардування Лівії скинули близько 1500 бомб. Для порівняння, Швеція, яка не є членом НАТО, надала для операції в Лівії 8 винищувачів «Гріппен», літак-заправник «Геркулес» і літак-розвідник «Гольфстрім». Від квітня до жовтня 2011 року військові Швеції взяли участь у 560 завданнях командування альянсу і підготували за цей період майже 2200 доповідей для блоку. Загалом уряд

Швеції витратив на участь в операціях 336 млн. шведських крон (близько 50 млн. доларів) [7, с. 344].

З погляду політичного та військового керівництва ситуація в Лівії стала переломною для всієї концепції участі Норвегії в міжнародних військових операціях. З часів Другої світової війни норвезькі збройні сили жодного разу так активно не долучалися до бойових дій [8].

Особливе становище в НАТО Норвегія займає не лише у військовій сфері, а й у політичній. Так, зокрема, норвезький уряд виступав проти прийому до Північноатлантичного союзу Греції та Туреччини. Проте в тогочасних відносинах із соціалістичними країнами Норвегія дотримувалася загального курсу альянсу періоду «холодної війни». Одночасно Норвегія стала однією з перших країн НАТО, яка почала виступати за розширення зв'язків і зниження напруженості у відносинах з країнами Східного блоку.

Важливим чинником особливого становища Норвегії в НАТО є її сусідство з Росією. Пріоритети зовнішньої політики не тільки Норвегії, а й усіх країн НАТО спрямовані на дружній діалог із Росією. Територіальне сусідство Норвегії з Росією сприяє активній співпраці в питаннях транскордонного економічного, соціального і культурного співробітництва. Норвегія та Росія мають достатньо унікальні історичні відносини – вони ніколи не воювали між собою, а загальні виклики з питань клімату й охорони навколишнього середовища на Півночі стимулюють тісне та різнобічне співробітництво ще з часів Радянського Союзу.

Норвегія сподівається на розширення спільних навчань не тільки із союзниками з НАТО, а й безпосередньо з Росією. Наприкінці 2000-х років під час візиту до Москви міністра оборони Норвегії Анне-Грете Стрем-Еріхсен було досягнуто домовленості з міністром оборони РФ С. Шойгу і надалі розвивати

співробітництво і проводити якомога більше спільних військових навчань, як у Норвегії, так і в Росії (вже багато років Норвегія і Росія проводять спільні навчання «Помор'я», участь у яких беруть північні військово-морські сили двох країн) [9].

Слід зазначити, що безпосередні скандинавські сусіди Норвегії – Швеція і Фінляндія – відіграють свою роль у стабілізації відносин на Європейському континенті, зокрема, і у світі загалом. Норвегія тісно співпрацює з різних питань зі своїми північними сусідами. Маючи різні підходи до питань безпеки, Швеція і Фінляндія не є членами НАТО, обидві країни чудово співпрацюють із країнами Альянсу (наприклад, Швеція є головним постачальником зброї до Норвегії). Зазначимо, що шведська і норвезька промисловість значною мірою взаємоінтегровані. Цікавим є той факт, що Фінляндія 1992 року вирішила придбати американські винищувачі, тому що до цього моменту на озброєнні фінських збройних сил були радянські. Це був ключовий момент для Фінляндії, оскільки остаточно збройні сили країни інтегрувались до військових стандартів НАТО. З 2009 року Норвегія почала тісніше співпрацювати з Фінляндією у військово-технологічній сфері, після закупівлі останньою норвезьких ракетно-зенітних систем [10].

Отже, вступ Норвегії до НАТО 1949 року був пов'язаний з отриманням гарантій власної безпеки в повоєнній Європі, у зв'язку з початком «холодної війни», а також конфронтації Схід-Захід безпосереднім сусідством з СРСР. Одним з основних зовнішньополітичних завдань Норвегії було зменшення напруженості між Сходом і Заходом. Друга світова війна та п'ять років окупації Німеччиною навчили норвежців співпрацювати з іншими країнами з питань безпеки.

Після розпаду Радянського Союзу уявлення Норвегії про загрози безпеці – як міжнародній, так і національній – кардинально змінилось. Найбільше цьому сприяло поширення Балканського конфлікту на теренах колишньої Югославії (розпад на окремі незалежні країни, війна на Балканах і сербський жорсткий націоналізм), який становив велику загрозу для стабільності для всієї Європи. Розв'язання кризи в Косово 1999 року, вимагало багатосторонніх консультацій і прийняття складних політичних рішень, у яких Норвегія брала активну участь.

Надійне співробітництво з єдиною на скандинавському півострові країною, у якої до того ж спільний кордон з Російською Федерацією, має для НАТО стратегічно вигідне значення. Співпраця Норвегії з НАТО в межах військових операцій альянсу в Афганістані та Лівії лише укріпила міцну взаємодію між країною і альянсом на початку XXI ст.

Література

1. Берстад О. Роль Норвегії у світовому політичному та економічному просторі [Електронний ресурс] / О. Берстад // Інтернет-холдинг Олега Соскіна. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea/2010/1-2/20108.html>
2. Штейнберг М. Солдати Скандинавії [Електронний ресурс] / М. Штейнберг // «Зеркало недели». – 1995. – № 26. – Режим доступу : http://www.gazeta.zn.ua/POLITICS/soldaty_skandinavii.html
3. Операції НАТО / Нац. центр з питань євроатлантич. інтеграції України, Т-во «Знання» України, Н.-д. центр правової інформатики АПН України; [підгот. : Дробіт В.М., Семіков О.В., Фурашев В.М.]. – К. : Т-во «Знання» України, 2007. – 23 с.

4. Взаимодействие Норвегии и НАТО [Электронный ресурс] // Информационно-аналитический портал НАТО. – Режим доступа : <http://www.nato.bz/ru/norway.html>
5. Зубарев В.В., Кутовой О.П., Свергунов О.О., Химченко С.М. Вплив глобальних політичних, енергоресурсних та екологічних змін на воєнну безпеку держави / [В.В. Зубарев, О.П. Кутовой, О.О. Свергунов, С.М. Химченко]. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 256 с.
6. Норвегия – НАТО – Афганистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.norge.ru/norge_nato_afghanistan/
7. Пугачова Д.В. Шведсько-північноатлантичне партнерство: особливості 2000-х рр. / Д. В. Пугачова // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». – К. : УАН ТОВ «НПВ «ВІР», 2013. – С. 343–346.
8. Противоречия бомбардировки Ливии [Электронный ресурс] // Сайт inoСМИ.ru. – 18.03.2013. – Режим доступа : <http://www.inosmi.ru/world/20130318/207082740.html#ixzz2hiАНjZHE>
9. Зубрицький М. Зовнішня політика Норвегії [Електронний ресурс] / М. Зубрицький // Центр «Молода дипломатія» : вісник. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/personal/mdlviv/visnyk/18/norvehija.html>
10. Тильбеер З. Норвегия сомневается в помощи НАТО в случае конфликта с Россией [Электронный ресурс] / З. Тильбеер // Скандинавия по-русски. – Режим доступа : <http://www.norse.ru/society/norway/nato-norway.html>

The article is devoted to the relationship between Norway and the military- political block NATO from the inception of organization to this day. Particular attention is paid to cooperation between the country and block through military operations, involving Norway. The article, also devoted at some

point in the relationship between Norway and its nordic neighbors Sweden and Finland, and Russia in the field of military cooperation, which lies in the plane of its "special" status in the Northatlantic Alliance.

Keywords: Norway, NATO, military operation, policy of security, international cooperation.

Статья посвящена рассмотрению взаимоотношений между Королевством Норвегия и военно-политическим блоком НАТО с начала основания организации и до сегодня. Особое внимание уделяется сотрудничеству между страной и блоком через военные операции НАТО, в которых принимала участие Норвегия.

В статье также рассматриваются некоторые моменты в отношениях между Норвегией и ее северными соседями Швецией и Финляндией, а также Россией в области военного сотрудничества, что ложится в плоскость ее «особого» статуса в Североатлантическом альянсе.

Ключевые слова: Норвегия, НАТО, военная операция, политика безопасности, международное сотрудничество.